
**AVRUPA’DA USSAL EKONOMİK ETKİNLİĞİN YÜKSELİŞİ
SÜRECİNDE KATOLİK İKTİSAT AHLAKI**
**The Catholic Ethic in The Process of The Rise of The Rational Economic
Action in Europe**

Kürşat Haldun AKALIN

Dr. Korkut Ata Üniversitesi
khakalin@cu.edu.tr

Özet

Skolastikler, ticari alış verişi yalnızca günahkarlık olarak kınamakla kalmamakta fakat bununla birlikte, tüccarların da hile ve sahtekarlıkla birlikte dalavere ve aldatma suçunu işlemekte olduklarına işaret ettikleri gibi, tüccarın kazancını kendi emeğini tazmin etmekle sınırlandırmaya mecbur olduğunu ilan etmektedirler. Tamahkarlık öldürücü bir günahkarlık olarak görülmüş ve hırsınlığın kınanması gözde bir konu olmuştur. Orta çağ kilisesi özel mülkiyeti savunmuş ve tüccara emeğinin uygun bir karşılığını almasına izin vermiş olmasına rağmen, zenginliklere yol açan aşırılığı günahkarlık olarak görmüştür. Aquinas, her şeyde orta yolu takip etmeye felsefi bir haklılık vermiş olmasına rağmen en meşhur vaazlarını zenginlik peşinde koşmanın tüm kötülüklerin kaynağı olduğu hakkında vermiştir. Gerçekten pek çok katolik yazar, eğer sonunda fakirleri rahatlatıcaksa, zenginlik peşinde koşmaya hoşgörüyle bakmıştır. Skolastik tanımlama son derece açıktır, ana parayı aşan her ödeme tefeciliktir. Bütün skolastik yazarlar, tefeciliğin bir günah ve bir suç olduğunda görüş birliğine vardıkları gibi, tefecinin sadece kilise hukukunda değil pek çok ülkede uygulanmakta olan dünyevi hukuk tarafından da şiddetli bir şekilde cezalandırılmasını da savunmuşlardır.

Anahtar kelimeler: Servet, tefecilik, tasarruf, ekonomik rasyonelleşme, katolik ahlak

Abstract

The scholastics had been inclined to condemn not only the merchant trade itself as sinful but also pointed out that traders were guilty of fraud and deceit, and also declared that merchant restricted to make a profit as compensation for his labour. Avarice was a deadly sin and the condemnation of covetousness a favorite topic. The medieval church defended private wealth and allowed the merchant a fair return for his labour, but the immoderate quest for riches was a sin. Aquinas gave a philosophical justification for moderation in all things, but for the popular preacher the pursuit of riches was the source of all evils. Indeed many Catholic writers tolerated the pursuit of riches if the end was to be the relief of the poor. The scholastic definition of riches was very clear, whatever pay exceeds the principal is usury. All scholastic writers agreed that usury was both a

sin and a crime, defended a harsh punish not only by canon law but also by the secular law of many countries.

Key words : *Wealth, usury, saving, economic rationalization, catholic ethics*

GİRİŞ

Katolik ideallere ve yaşam felsefesine ne kadar aykırı gelirse gelsin, ussal ekonomik etkinliğin ilk görünümü ve ilk örgütsel biçimi işlevindeki kapitalist faaliyet ile buna neden olan kapitalist ruh, katolik dünya içinde ortaya çıkmış ve bireylerin davranışlarına hakim olmuştur. Kapitalist ruhun katolik dünya içinde algılanmış ve kapitalist eylem biçiminin protestanlıktan çok önce yaygınlaşmış olduğu gerçeği, ancak kapitalist ruhun nasıl kazanç maksatlı bireysel davranışların güdüsel etmenlerinden biri haline geldiği vurgulanarak irdelenebilir.

“Hristiyan ahlakı ile burjuva yaşama tarzı arasında kesin bir uyumsuzluk bulunmaktadır. Eskinin diğerkâm ve iyiliksever insanını, yarinin hesapçı ve çıkarıcı kişiliğinden farklı kılan neden, burjuva kuşkuculuğudur. Bir kimse, daha ne kadar gizemli ayinlerle, efsanevi öykülerle ve mucize beklentileriyle avutulabilir? İnsana hükmeden iyi ya da kötü ruhların tesiri altında kalınarak, hayatı dolduran bu irrasyonel güçlere daha ne kadar tahammül edilebilir?

İtaatkar kişiliğin teslimiyetçi ruhiyatı altında, daha ne kadar Tanrı hükümranlığının gerçekleşmesi beklenebilir? Tanrı iradesinin, insanları atıl kılacak derecede her şeye hakim olduğuna ve idaresi altına aldığına daha ne kadar inanılabilir? İnsan, ne zaman ki kendi gücünün ve aklının farkına vararak, kendi yaratıcı ve değiştirici işlevini kullanabilme yetkisinin bulunduğunu hissetti; o andan itibaren, basiretli ve bilinçli olmaya başladı, bütün güdülerini kendi aklından türetir oldu.” (Hengel M. 1974; 5-7)

Bir insanı teslimiyetçi imanından ve itaatkar ruhundan çıkarıp alın, orta çağa özgü hiç bir kalıntının bu kişinin zihninde kalmadığı hemen fark edildiği gibi, tıpkı bir kapitalist gibi karar verdiği ve yaşamı üzerinde aklını hakim kıldığına da tanık olunabilir. Artık eski geleneklerin yıkıma uğraması nedeniyle, kişiler özellikle de kazanç sağlama ve iyelik edinme güdülerini daha da keskin bir hale getirmişler, kendi güçlerini ve yeteneklerini kullanarak başkalarının kabiliyetlerinden yararlanmışlar, rakiplerini alt etme yoluna girmişlerdir. (Hengel M. 1974; 12) Her bir halde, yükselme merdivenleri ekonomik araçları zorunlu kılmış, ekonomik güçlükler bir kere baş gösterdiğinde de mallara duyulan gereksinim karşılanamaz olmuştur. Hükümdarlar doğrudan bağlılık gösterilmesi yerine parasal olarak desteklenmeyi arzulamış, kentler ordu gücü yerine altının etkisiyle genişleme yolunu tutmayı hedeflemiştir. Bankerler, hiç bir engelle

karşılaşmaksızın, kentlerin efendileri haline gelmiştir. (Parks T. 2005; 24) Altın, yeni tiranların yollarını döşemiş, saltanatlarına giden kapıları birer birer açmıştır. Yeni ekonomik ruhun benimsenmesine en büyük katkısı, on beşinci asır insanını yaşam kavramı hakkında bilgilendirmiş olan hümanist eğilim yapmıştır.

“Hümanist yaşamın örnek savunucuları arasında yer almış bulunan Alberti, servet kavramını dinin ahlaki bir düzenleme sahasının dışında irdelemiş, özel mülkün edinilmesi ile malların kullanılması hakkını da dinsel ahlakın oluşturduğu kuralların ve kısıtlamaların baskısından kurtarması gerektiğini vurgulamış olmasıyla; kapitalist ruhun ileri adımlar atmasına önemli katkılarda bulunmuştur.

Dünyevi eğilimler siyasal olarak da kendisini hissettirmiştir. Devlet, bireyselliği ve özel yaşamı dikkate alan yeni düşünce eğilimini benimsemiş olmasıyla, kazanç gayesi taşıyan yaşama tarzına karşı olmaktan vazgeçmiştir. Kumar gibi insanı kötü hayata sürükleyen alışkanlıklardan kurtulma pahasına olsa dahi, devlet, katolik baskı anlayışından kendisini tamamıyla soyutlamış, kumara bile yasal bir düzenleme getirmiştir. Devletin insanı esas alan eğilimi sonucunda, kapitalist ruhun, katolik bir düzen içinde nasıl doğduğunu açıklamaktadır.” (Parks T. 2005; 29)

KATOLİK İKTİSAT AHLAKI SINIRLARINDA RASYONEL EKONOMİK EYLEM

Özgürlüğün güvencesi haline gelen rasyonel devlet, ekonomik hayata ussal hukuğuyla bir düzen getirmesi nedeniyle, ussal ekonomik etkinliğin kurumsallaşmasına önemli katkılarda bulunmuştur. (Blaug M. 1991; 42) Oysa katolik yaşam felsefesi, yaklaşık on asır boyunca, bütün yönleriyle kazanç güdüsüne ve biriktirme tutkusuna karşı olmuştur.

“Katoliklikteki ekonomik yaşam ideali, İncil’in ilkeleriyle özetlenmiş; skolastikizm ve Summa çağına gelinceye kadar, Paul’dan sonra babalar ve doktorlar tarafından da başarılı bir şekilde ayrıntısıyla irdelenmiştir. Katolik filozofların prensi haline gelen Thomas Aquinas, katolik ilkelerini bu geçmişine bağlı kalarak yeniden oluşturmuş olsa da, Aristoculuk temelinde ve özünde bir takım ilkeleri yaydığı, hep gözden kaçmıştır. Thomas, sistematik bir açıklama getirdiği katolik düşüncelerinde, zamanından önceki fikirleri açıkça savunmuş ve formüle etmiştir.” (Blaug M. 1991; 45)

Ekonomik ahlakla ilgili en sistematik bir şekilde oluşturduğu ve en geniş sahada geçerli kıldığı formülasyonlarını, zamanının en büyük otoritesi olarak kilise de kabul ettiği için; Thomas Aquinas’ın görüşleri, katolik düşüncenin kesin ifadesi olarak görülmektedir. Thomas tarafından açıkça

belirlenen bu ilkeler, zaman içinde kalıcılığını göstermiştir. (Blaug M. 1991; 49) Katolik öğretisi, fiili insan yaşamını, dinsel ahlağın ve hukuğun dışında kalan, ayrı parçalar halinde görmemektedir. Katolik Tanrı düşüncesi, insanı, ruhani ve ezeli mutluluklardan kendisine pay alma mücadelesi içindeki bir yaratık olarak kavramıştır. Burada insan, doğumundan ölümüne kadar geçen her anı içinde insan ne olması gerektiğini zihninde araştıran ve bunu yaşamında gerçekleştiren, itaatle yükümlü bir yaratık olarak düşünmüştür. İnsanın varlığı, bu itaat emeline dayandırılmış, yaratılan her şey gibi kendisi de bir düzen içinde değerlendirilmiştir.

Thomizmde, Tanrı, insanın her eylemini yüceltmış ve şanlı kılmıştır. İnsan sonsuz saadetin temelinde zirveye doğru çıkmakta, yerden göğe yükselmektedir. Bu nihai maksada ulaşma emelinin dayandığı ahlaki zorunluluk, Thomizmde siyasal ya da ekonomik olsun bütün insan eyleminin içsel bakımdan, tamamıyla dinsel saha ile sınırlandırılmasına yol açmıştır. Daha kesin bir şekilde söylemek gerekirse, Thomas, insanın bütün faaliyetlerini ahlaki bir etkinlik olarak değerlendirmiş, her eylemin dinsel bir uygulamayı içermesini de şart koşmuştur. (Blaug M. 1991; 54)

Duasıyla, çalışmasıyla, hizmetiyle, gördüğü işiyle, yemesiyle ve içmesiyle, eğlenmesiyle insanın nihai maksadının, daima Tanrı olması istenmiştir. Çalışmasıyla, hizmetiyle, işiyle, gayesiyle, her haliyle insanın, Tanrı'nın ahretteki görüntüsüne nail olma emelini hissetmesi işlenmiştir. Diğer bir deyişle, 'gerek yerken, gerekse de içerken her ne yaparsanız, her şeyi Tanrı'nın izzeti için yapın' (Morino C. 1969; 139) ifadesine *bağlı* kalınarak; insan, eylemiyle sürekli bir dua halinde kalmalıdır.

Thomizmde, insanın, eylemlerini Tanrı iradesine göre düzenlendiği ölçüsünde rasyonel ve mutlu olabileceğine inanılmıştır. (Mumhy F.X. 1952; 12) Zira Tanrı, insan hayatını rasyonel bir şekilde düzenlemiştir. Bütün beşeri araçlar, kişiyi yönlendirmesi bakımından Tanrı'ya ulaşma emeline göre, rasyonellik veya irrasyonellik ortaya çıkacaktır. Çeşitli eylem düzenlemelerinde beşeri faaliyet biçiminin tamamı özetlenmekte, rasyonelleşme araçları diğer fikirler yoluyla belirlenmektedir. Böylece, esas maksat olarak, her şey Tanrı için ve Tanrı isteğine uygun olmalıdır şeklinde özetlenen temel fikir ile hiç bir insan düşüncesinin veya davranışının kesinlikle çatışmaya girmemesi ve çelişkiye de düşmemesi arzulanmaktadır. (Parks T. 2005; 44)

Bundan dolayı, Tanrısal rasyonelleşme, değişen koşullara ve gelişen ihtiyaçlara göre değil de dogmanın belirlediği sınırlar kapsamında kişiye tanıdığı özgürlük hakkına dayanmıştır. (Morino C. 1969; 146) Tanrısal rasyonelleşme, bir düzen içinde ulaşılmak istenilen hedefle uyumlu kalarak başarılı olunmasını içermemekte, bu çabanın sonuçları yönüyle mutlaka

nihai hedeflere uyumlu olması gerektiği üzerinde durulmaktadır. Tanrısal rasyonalizm dogma sınırları içinde aklın kullanılmasını gerektirmesi nedeniyle, Tanrıya özgü kılınan bu üstün akli kavramak yoluyla Tanrıyı anlamak şeklinde biçimlenen katolik rasyonelleşme süreci; hedefleri belirleyerek ve araçları seçerek uygulanan kazanç maksatlı rasyonel ekonomik etkinliği beraberinde getirmediği gibi, hayatın diğer sahalarına da yayılmamıştır.

Katolik ahlak, işlenen kötülüğün ve günahkarlığın neden olduğu hasarı onarmak hali dışında, kazanç maksatlı rasyonel faaliyet tarzına ulaştıran böyle bir ardılık ussallaşmasını asla benimsememektedir. Katolik ahlak öğretisi, eyleme özgü Tanrı hoşnutluğu maksadını esas olarak gördüğü için, buyruklarla kesin şekilde bildirilen Tanrı iradesini de bu seçilme hedefinin aracı olarak öngördüğünden, bu nihai gayeyi aşan daha yüksek hedeflerle bağlantılı olarak davranılmasını kesin olarak men edilmesini istemektedir. Nihai seçim, bütün her şeyin nihai maksadı tarafından belirlenmektedir. Bu nihai maksat Tanrı hoşnutluğuysa ve bu nihai yol da (hedefe ulaştıran araç) Tanrı iradesine bağlanmak ise, bu koşulun sağlanması durumunda, faaliyetin meşruiyetinden söz edilebilmekteydi. (Mumhy F.X. 1952; 17)

Şayet bir kimse, fabrikaya hammadde tedarik etmekle yükümlü bir müteahhitse, bu işe devam edebilmek için, malzemeleri mümkün olan düşük maliyetle elde edebilmeye büyük gayretleri sarf etmesi gerekir. Oysa bir katolik olarak müteahhit, böyle bir ekonomik ölçüt içinde kalmış olsa dahi, karşılığını almaksızın vermeyi davranışlarının ahlaki bir temeli haline getirmiş olduğundan, ekonomik hedeflerinin üzerindeki bir takım manevi maksatlarla asla çelişkiye düşmemesi gerekir. (O'brien G. 1967; 23) Örneğin sosyal fayda sunan toplumsal hedefler, daima, ekonomik ölçütün üzerinde yer almıştır. Böylece, aracı hedefler veya kısmi sahayla ilgili gayeler ayrıntısıyla irdelenmekte, en yüce emel olarak, Tanrı hoşnutluğuna ulaşılması, bakış açısına göre bütün haller değerlendirilmektedir.

Her bir eylemi ve bunun içerdiği maksadı, en yüksek bir emel olarak Tanrı hoşnutluğu bakış açısına göre irdelleyen ve buna erişmede birer aracı kılan katolik anlayışına göre; servet, dünyevi emeller, zenginlikler birer hedef değil sadece araçtır. (Parks T. 2005; 45) Katolik ahlak anlayışının karşılığını beklemeksizin yardım etmeyi ve cömert olmayı zorunlu kılmasıyla, servet, kullanılan ve edinilen tarzları içinde dikkat çekici bir hal almıştır. Edinilmesindeki kanaatkârlığıyla ve dağıtılmasında da bonkörlüğüyle servetin ayrıntılı olarak irdelenmesi, katolikliğin, ekonomik faaliyetle ilgili düşünceleri ve tutumları ayrıntısıyla açığa çıkartılmış olacaktır.

Katoliklere göre dünyevi mallar, ancak, bedensel varlığın devamını sağlayan ve bu emelle komşusunun ihtiyaçlarını gidererek ferahlamasına neden olan geçim galesiyle elde edildiği ve kullanıldığı takdirde araç olma işlevini yerine getirebilirler. Bu sınırlar içinde kalınması koşuluyla, servetin arzulanmasında bir sakınca görülmemektedir. Kişi, serveti, kendisinden çok, muhtaç komşuları için arzulamaktadır. Katolik ilahiyatçılara göre, servet, böyle üstün emele araç kılınmak yerine, kendi içinde hedef halini alarak edinilmesi bir tutkuya dönüşürse, kötülük ve günahkarlıklar, işte o zaman önlenemez bir hal alır. Nitekim böyle bir tutku, ruhani bir hedefe ulaşılmasını engelleme pahasına beşeri eylemin içeriğini ve güdüsünü oluşturur. (Morino C. 1969; 149)

Katoliklere göre, kişi kendisi için mülke ve servete özlem duymamalı, nefesine hakim olarak çevresindeki muhtaçlara dağıtmalıdır. Bu nedenle, dünyevi malların bunları kullanarak gereksinimlerini gideren insana boyun eğmesi gerekmektedir. Servet ve zenginlikler, kişiye hükmetmemeli, insanı da araç olarak kullanmamalıdır. Zenginlik ve iyelik, insanın en yüksek hedefi haline gelmemelidir. Bütün kurallar, ihtiyaç fazlası malın dağıtılması zaruretinden kaynaklanmakta ve komşu hakkı kaygısından türetilmektedir. Tüccarın kazancı veya üreticinin kârı, işçiye ödenen ücretle denk tutulmak istendiği için; yığmaya ve biriktirmeye yönelen servet edinimi, edinilen yüksek kazançları sağlayan böyle bir güç sarfi, harcanan emekle kıyaslandığında yadsınarak hor görülmektedir. (O'brien G. 1967; 28) Bu ahlak kuralları dolayısıyla, servete karşı büyük bir güvensizlik ve kaygı beslenmiş; dünyaya günahla inişin nedenleri ve günahkarlığın sonuçları zenginlikte aranır olmuştur.

ZENGİNLİK İDEALİ KARŞISINDA TANRI'YA ZAMAN VE PARA AYIRMA ZORUNLULUĞU

Zenginliğin, gösteriş ve israf yoluyla insanı saptırarak, kanaatkârlık ve cömertlikle servetin dağıtılmasını ve nihai maksat olarak Tanrı rızasına yönelmesini engellediğinden, zenginlikle kişinin günaha meyledeceğinden emin olduğundan; zengin kişiye karşı beslenen büyük güvensizlik ve endişe, katoliklerde böylece açığa çıkmıştır. (Hengel M. 1974; 52) Zenginliklerin kişiyi mutlaka sonsuz ölüm haline götürdüğü şeklindeki bir ifadeye Katoliklerde açıkça rastlanmasa da; ayinler dışında kurtuluşa erişilemeyeceğine inanılarak gösterilen sebatkârlık ve basiretlilik sayesinde, bu yüce gayenin daima gözetilmesi halinde, Tanrı'nın zenginlere de öğüt verdiğiğine inanılmıştır.

“Rivalto, 1304’de vaaz verirken şöyle demiştir, ‘Cimriler ve tamahkarların zihinleri parayla doludur, kulakları para sesinden başkasını

işitmez, vicdanlarını tamahkarlıkları yok etmiştir, bu nedenle, ağır bir uykuya dalmış haldedir. Oysa kutsal insan, parayı ayakları altına alır, iyelik tutkusunu çiğner geçer, serveti efendi olarak asla görmez. Vicdanını ve ruhunu daima uyanık kılar. Bu halleriyle azizlerin tamamı, en zenginden daha zengindir.

Azizler, vicdanlarının burçlarına tırmanırken, dağın zirvesine çıkarlar, böylece, bütün mülkün tek sahibi Tanrı'ya en yakın kimseler olurlar. Artık onlar, yapabildiklerinin de ötesine geçebilmiş kişilerdir, Tanrıyla kurdukları bu sağlam bağ sayesinde zirvenin de ötesine geçerler, cennetine yakın olurlar, Tanrıya duydukları bu minnettarlık ve gönül borcu kendilerini daha da aziz kılar.'

Kötülüğün ve günahkarlıkların, servetin içinde değil de, iyelik peşinde koşarak zenginliği hayatının gayesi haline getiren kişinin içinde bulunduğu görüşü; Aquina'lı Thomas'tan Floransalı Antonine'ye ve Kardinal Gaetano'ya varıncaya kadar bütün skolastiklerin üzerinde hemfikir oldukları bir eğilimdir. Skolastiklerin, bütün kötülükleri ve günahkarlıkları, zenginliği tek gayesi haline getiren kişinin ruh halinde aradığı bu temel öğretileri, 13. Leo ve 11. Pius tarafından da, çok kuvvetli vurguları içinde, yeniden öne sürülmüştür.” (McInerny R. 1992; 36)

Servet görüşü, katoliklerin özel mülkiyet hakkındaki fikirlerinin temelini oluşturmuştur. Katoliklerin serveti bir araç olarak gören temel düşüncelerine bağlı olarak, özel mülkiyet anlayışı da yığmaya ve biriktirmeye karşı bir içerikte kesinlik kazanmıştır. Yine de bütün katolikler, özel mülkiyeti, doğal hukuğun temeli olarak kabul ettikleri için; çeşitli nedenler dolayısıyla, servete doğrudan doğruya karşı çıkmamışlardır. (O'brien G. 1967; 59)

Hristiyanlığın dünyevi varlıklarla ilgili eğiliminin, 'her şey ortaklaşadır' (Larson M. A. 1980; 14) olmasına karşın, bu anlayış gereğinden fazla hafifletilmiş; iyeliğin toplumsal amaçlı kullanımı özelliği daha fazla ön plana çıkartılarak, toplumsal hayata kurallarıyla doğrudan bağlantısı kurulmuştur. Nitekim Tanrı, daha dünyanın başlangıcından itibaren dünyevi varlıklardan yararlandıkları için, herkese eşit haklar tanımış, bu sayede yaşamını korumak ve devam ettirmek niyetiyle gereksinimlerini karşılamalarını meşru görmüştür.

“İyeliğin ortaklaşa kullanılmasıyla ilgili bu ilkeleri dikkatle irdelediğimizde, zengin insana büyük sorumlulukların ve yükümlülüklerin getirilmiş olduğunu, hemen fark ederiz. Zengin adam, çevresindeki fakirlerin sıkıntılarını gidermekle ve gönüllerini de ferahlatmakla sorumludur. Bu nedenle, zengin, fakire yaptığı iyilikleriyle Tanrının huzuruna çıkacaktır.

Yeni Ahitteki ; 'İsa, ona baktı ve kendisine dedi: git, nen varsa satın

fakirlere ver, gökte hazine olacaktır; iki gömleği olan hiç olmayana versin, yiyeceği olan kimse de böylece yapsın; siz içindekilerden sadaka verin, her şey size temiz olur; neniz varsa satın ve sadaka verin; hazineniz nerede ise, yüreğiniz de orada olacaktır; iman edenlerin cemaati tek yürek ve tek can idi, hiç biri kendisinin olan şeyleri için bu benimdir demiyordu, her şey onlar için müşterekti; tarlaları yahut evleri satıp, bedellerini getirerek resullerin ayakları önüne koyuyorlardı, her birine ihtiyacına göre dağıtılıyordu; bu ifadeler, servetin ortaklaşa kullanılmasını zorunlu kılmaktaydı.

Zenginliklerin ortaklaşa kullanılması öğretisi, Yeni Ahit ruhunun ve hristiyan geleneğinin imanlı eğilimi haline gelmiş; bu ideal, özellikle de son katolik papalar tarafından ısrarla vurgulanmıştır. Birbirleriyle çatışan ve birbirini engelleyen çıkarları, merhamet ile hayırseverlik ilkesinin yücelttiği komşuluk sevgisi duygusuna bağlayarak Tanrı rızası ile uzlaştırmaya çalışırken; doğal düzeni bozmamaya özellikle özen gösterilmiş, tam tersine, doğal düzeni mükemmelleştirmeye ve hristiyan uygarlığıyla bütünleştirmeye çalışılmıştır.” (Hengel M. 1974; 61-62)

Servet Tanrının bir lütfu olarak kabul edildiği halde, zenginlik bu dünyaya düşkünlüğün ve Tanrıyı ihmal etmenin bir sonucu olarak görüldüğü için, servete kavuşan kişinin günahkarlığa saplanacağı endişesi üzerinde durulmuştur.

“Tanrının yarattığı bir merkez şeklindeki bu dünyaya baktıklarında, yaşam kavramı içinde insanın ruhani olarak Tanrıya yükselmesi için, kolaylığı sağlamak gayesinde olan katolikler, servetle ilgili öne sürülmüş diğer fikirleri kabul etmişler miydi? Dünyaya inişlerinde insanlara, Tanrıya yönelişleriyle sonu gelmeyen bir yüceliş sunulmuştur. İşte bu onurlu yükselişi sırasında, dünyevi mallar ve uğruna verilen uğraşlar, kişinin ruhani yolculuğunda başarısızlığa uğramasını veya engellenmesini yol açmış olabilir mi? “(O'brien G. 1967; 59)

Sahip olunan ekonomik varlıklar, merhametliliğin ve karşılıksız sevgi emelinin bir gereği olarak, diğer insanların geçimini sağlamalarında ve böylelikle hayatlarını devam ettirmelerinde kullanılması için, seferber edilmesi istenmiştir. Zira ruhun etkili olması için bedensel varlık gerekli görüldüğünden, diğer insanların da geçimlerinin sağlanması hayatlarının devamı için beslenmeleri ve giyinmeleri kadar barınmaları da zorunlu olduğundan; bu mallara sahip olmayanlara yeterli miktarda verilmesi, iyiliğin bir gereği olarak yorumlanmıştır.

Ancak bu yardımlaşma emeli ve geçimini sağlama gailisi sınırlarında, ekonomik faaliyet meşru ve gerekli görülmüştür. Böylece servet, bir Tanrı armağanı olarak benimsenmiş, israf ve gösteriş içinde kullanılarak komşunun muhtaç bırakılması tavrının kınanması gerektiğine

hükmedilmiştir. (Parks T. 2005; 61)

Yeni Ahit'in servet biriktirmeyle ilgili telkini kısaca şöylece özetlenebilir. Yeryüzünde kendinize hazineler biriktirmeyin ki, orada güve ve pas yiyip bozar. Fakat kendinize göklerde hazineler biriktirin; çünkü hazinen nerede ise, yüreğin de orada olacaktır. Hiç kimse iki efendiye birden kulluk edemez, çünkü ya birinden nefret eder ve ötekini sever yahut da birini tutar ve ötekini hor görür, siz hem Tanrıya ve hem de mammona birden kulluk edemezsiniz. (Larson M. A. 1980; 17)

Bu ifadelerden şu sonuçlara ulaşmak mümkündür: insanlar, göklerde kendileri için hazırlanmış hazinelere yönelmekten alıkoyacak derecede bu dünyaya meyletmemeli, dünyevi ihtirasa kapılarak cenneti unutmamalı, son derece dikkatli ve uyanık kalarak zenginliklerin aldatici ve geçici olduğunu asla aklından çıkartmamalıdır. Bu düzenin zenginliklerine ve hiç bitip tükenmek bilmeyen gailelerine kapılarak, ahret yolunda nefesi kesilenlerden ve terk edilenlerden olmamalıdır. (Hengel M. 1974; 82)

Servet edinme uğraşısının daima Tanrıyı unutturacağı ve Tanrıya ayrılması gereken zamanı çalacağı endişesi daima hissedildiğinden; dünyevi uğraşıya dalmak veya Tanrıya yönelmekle, aslında, kişi geçici dünya ya da kalıcı ahret arasında bir tercihte bulunmaya zorlanmıştır. (Larson M. A. 1980; 19)

Servetin kazanılması sonucunda, sadece servet sahibinin değil tandık olan veya olmayan tüm komşu hükmündekilerin ihtiyaçlarının karşılanmasıyla ilgili katolik öğretisi aşağıdaki şekilde özetlenebilir. İnsanın hayatta kalması gerekmektedir. İnsan zorunlu ihtiyaçlarını giderebildiği sürece, hayat denilen armağana da sahip olabilecektir. Eğer dünyevi mallar, insanın bu gereksinimlerini karşılayabilmekteyse, bu gibi araçların ele geçirilmesi için çaba gösterilmesi ve muhtaç olanlara karşı cömert olunması, kişinin meşru kılınmış bir görevidir. (O'brien G. 1967; 68)

Ancak böyle bir uğraşı içinde olunurken, şu iki kuralın asla akıllardan çıkarılmaması gerekir. Birinci olarak, meşru kılınmış bir iş üzerinde olunması; ikinci olarak da, edinilen miktarın gereksinim sınırını aşmamış olması gerekmektedir. (Robertson H.M. 1933; 22) Yeğlenen ürünler içinde servetin ihtiyaç sınırları içinde elde edilmesinde ve ihtiyaç fazlası ürünün cömertçe dağıtılmasında yani hayırseverlik işlerinde kullanılmasında, pek bir sakınca görülmemiştir. Bu sınırlara uyulmasında bir zaaf gösterilmesini ise, Tanrı'ya karşı ağır bir suç işlenmiş bulunduğu hükmedilmiş; Tanrı'nın adalet, dürüstlük, insaf ve merhamet kurallarına karşı gelindiği fikrine sahip olunmuştur.

Tefecilik gibi gayri meşru kılınmış bir uğraşı içinde olmak veya bu olmasa dahi ihtiyacı aşan ürün üreterek veya bunun ticaretini yaparak kazanç

gaillesi peşine düşmek; Tanrı'nın kurduğu ilahi düzenini kökünden yıkacağı için, aldatıcı tamahkarlık ve öldürücü günahkarlık olarak görülmüştür. (O'brien G. 1967; 71)

Ancak, emeğinin bedeli sınırları içinde kalarak, herkesin gereksinimlerini karşılamak üzere mal tedarik etmek ve satmak, bir kaç kişinin tamahkarlığına ve açgözlülüğüne meydan vermemek, meşru kılınmıştır.

Katolik inançta, insanların ihtiyaçlarının giderilmesi için mal üreten veya getiren bir kimse, daima, Tanrı'yı unutma riskini taşımaktadır.

“Zengin adam, bizim ihtiyaçlarımızla neden ilgilenir? Seni doymak bilmez açgözlü seni, sen nerelerdesin? Daha fazla kazanç sağlamak emeliyle diyar diyar gezmekten, babamın evinden sürülmekten hiç usanmadın mı? Apeninleri kaç sefer geçtin? Alplere ne kadar çıktın? Para cüzdanında niçin kendini kaybettin? Açıklara açılan geminden in, karaya çık! Ruhunu, bir avuç altına nasıl satarsın? Tahıl ambarını doldurmaktan başka sen ne yaparsın? İnsanlar muhtaç bir haldeyken mal yığmak, malını ederinin üzerinde böylece satmak, senin hüsranın olacaktır. Oysa insanın yolu bellidir. İyilik veya kötülük, günahkarlık veya sevap işleri açıkça meydandadır. İyilik yap ve Tanrı'nın yolunda yürü! Verdiğin her sadaka, yaptığın her hayır, Tanrı yolunda sana onur kazandıracaktır.” (Robertson H.M. 1933; 36)

Bu konuyla olarak Thomas Aquinas ise, şunları söylemiştir:

“Eğer nihai maksat olarak Tanrı hoşnutluğunu bir kenara itmişsek, gerektiğinden çok fazla kendimizle ilgili olarak kaygılanarak mal yığmaya başlamışsak; serveti arzu etmek, böyle bir durumda kesinlikle gayri meşrudur. İşimizde vicdanımızı kaybedecek derecede dünyevi uğraşıda kaygı sahibi olmuşsak, Tanrı'nın bizden beklediği karşılıksız sevgi ve merhameti tamamıyla unutarak para hesabına dalmışsak, zorunlulukları gözetemez olmuşuz demektir” (Summa Theologia II-II 55,6)

Diğer bir deyişle, dünyevi eşyalara gösterilen düşkünlük veya parasal hesaba beslenen özen, üç şekilde gayri meşru kılınmıştır: ‘Birinci olarak, dünyevi eşyaları veya iyelikleri elde etmek birinci hedefimiz haline getirmeye ve maddiyata karşı ilgi duyuyorsak; ikincisi, dünyevi serveti ele geçirmeye çabalarırken, ciddi şekilde kazançlı çıkmaya azmetmişsek; bu halimiz, zorunlu bir şekilde ruhani hedefleri kaybetmemize, uğraşımızdaki esas gayemizi terk etmemize yol açacaktır. Üçüncüsü ise, eğer hesabımızı bilmezsek ya da her alış veriştten kazançlı çıkmazsak, dünyevi iyeliğini kaybedeceğimiz kaygısına kapılarak, akıl ile kavrayışımızı bütünüyle dünyevi iş gailesine vermemiz de bizi hüsrana uğratacaktır.’ (Summa Theologia II-II 55,7) “ (Blaug M. 1991; 76)

KATOLİK İKTİSAT AHLAKININ MEŞRUIYET SINIRI GEREKSİNİMLERİ KARŞILAMAK İÇİN ÇALIŞMA VE TİCARET

Orta çağ ilahiyatçıları, sürekli bir faaliyet tarzı içinde ve sınırsız bir maddi servet arzusuyla gerçekleştirilen dünyevi uğraşmayı günahkarlık olarak kınamışlardır. Bu gibi durumlar dışında, kendi gereksinimlerini karşılamak gayesiyle dünyevi malları elde etmek istediğinde, bir takım zenginliklere ulaşırsa, bu gayri meşru görülmemekte, övgüye değer bir hal olmamaktadır. (O'brien G. 1967; 82) Kendi bedensel gayretiyle günlük ekmeğini çıkartan bir kimsenin geçiminden dolayı kaygıya kapılması gereksiz görülmediği için, bu sınırlar içinde kalınmasında ısrar edilmektedir. Bir kimsenin kazanç tamahkarlığını göstererek, daha çok iyelik elde etme gayretine girmesine, asla iyi gözle bakılmamaktadır.

Şu halde meşru kılınmış sınırları içindeki çalışma ve elde etme gayreti haklı bulunarak özendirilmiştir. Her şeye rağmen, genel olarak bağlanılan koşul, ihtiyaçların giderilmesi hali olduğundan; bu sınırlar içinde kalan her çaba ve elde edilen her mal meşru görülmüştür. (Robertson H.M. 1933; 44) Oysa bu eğilimin tam tersi bir şekilde, eğer bir kimse ihtiyaçlarını karşıladığı halde çalışmasına hala devam eder, benliğinde kazanç duygusunu hissederse; daha yüksek bir toplumsal konuma sıçrama yaparak veya çocuklarına daha iyi bir gelecek hazırlamak emeliyle de olsa yeni iyelikleri elde etme peşinde koşarsa; tamahkarlık, günahkarlık, kösnülük ve kibirlilik hastalığına yönelmiş olur ki, bunların her biri, zorunlu şekilde kişiyi kınamaya götürür.

“Orta çağ ilahiyatından kalma bu katı engellemeler, cemaat ilkelerini daha ılımlı bir hale getirmek isteyen XI. Pius tarafından kaldırılmak istenmiştir. ‘Üretme gayreti içinde olan insanların, kendi talihlerini değiştirecek iyelik sahibi olmalarına asla karşı çıkmamalı, bu nimetleri elde etmek istemeleri de yasaklanmamalıdır. İyeliklerinde artışla sonuçlanmış olsa dahi, dünyevi uğraşı meşru kılınmalı, daha çok çalışmaları yasaklanmamalıdır. Gerçekten de, komşuya hizmet etmek isterken, bir kimsenin adil davrandığı halde zenginliğe kavuşması ve toplumsal serveti içinde kendi payını bu suretle arttırmış olması, asla kınanmamalıdır.’

Böylece, ruha huzur veren sürekli gayretlilik ve çalışkanlık sonucunda ulaşılan zenginlik dahi, merhametten ve adaletten kopulmadığı sürece meşru kılınmak istenmiştir. Pius, yazılarının daha sonraki kısımlarında, merhamet ve adalet sınırlarında arttırılan servet birikiminin meşruiyetine, 'daima Tanrının yasalarını gözetmesi, Tanrının iradesine bağlanması, alış verişte bulunduğu diğer insanların haklarını koruması koşullarında imanı ve sağlam aklıyla uyumlu şekilde iyeliğini kullanması

ve arttırmasında bir sakınca bulunmamaktadır', sözüyle karar vermiştir.

İtalyan Segneri, bir kişi sosyal derecelendirmede kendi sosyal konumunu değiştirmede müddetçe ilerlemesine izin verilmesi gerektiğini savunarak; bir köylünün kentli, bir kentlinin silâhşor ve bir silahşörün de yönetici haline gelmesine olanak tanınmaması üzerinde durmuş, bu türden değişikliklere karşı hep güvensizlik beslemiştir.

Bu konuyla ilgili papalığın düşüncesi, Siena'nın yorumundan ziyade Thomas'ın biçimsel ifadesi lehine olmuş; yani bir kimsenin kişisel teşebbüsüyle komşularından adil kazanç sağlayarak daha fazla zengin olmayı yeğlemesinin, günün birinde zengin olurum endişesiyle aylak kalmasından daha hayırlı olduğu açıkça savunulmuştur." (O'brien G. 1967; 114-116)

Adaletli ve merhametli ekonomik çalışması sonucunda kişinin servetini arttırmasına pek karşı çıkılmamışsa da; geleceği emin kılmak endişesiyle iyelik biriktirme emeli, yine günahkarlık ve tamahkarlık olarak yorumlanmıştır. Bu açıklamalardan, herkesten beklenen adalet ve merhamet ilkelerine uyduğu sürece, daha genişletilen sürekli bir dünyevi uğraşı içinde olması; gelecekteki gereksinimlerin de karşılanması bakımından, haklı ve gerekli bulunmuş olduğu, sonucu çıkarılabilir. Oysa 'yarın için asla kaygı çekmeyin' (O'brien G. 1967; 119) emri, burada büyük bir soruyu gündeme getirmektedir. İnsanların gelecekteki gereksinimlerini göz önünde bulundurarak, sürekli bir etkinlik içinde olması, bu gün için olduğu kadar geleceği için de çalışması, mutlaka kınanması gereken bir hal midir?

"Akıl ve sağgörü erdemi içinde kalmaya gayret eden Thomas, bu soruya, 'akıl, dikkate aldığı her şeyin, bir bütün olarak hayatı yönlendiren birer hedef haline gelmesini sağlar; çalışanların istekleri, dünyevi varlıkları nihai hedef haline getirirse, işte bu, bir günahkarlıktır' , şeklinde yanıt vermektedir. Diğer taraftan kutsal kitapta, 'yarın için kaygılanmayın' ifadesinin yanında; dikkate alınan önemli bölümlerden biri olan Süleyman'ın Mesellerinde, 'Ey tembel, karıncaya git, onun yollarına bak da hikmetli ol' sözü olmaktadır.

Hiç bir rehberi ve hiç bir efendisi olmaksızın, hiç bir sürücüsü ve arabası bulunmaksızın; karıncalar, yokluk zamanlarında yiyeceği ömrünün bereketli günlerinde biriktirmektedir. İlahiyat doktorları, karınca öğüdünü verirken dahi İncillerdeki 'geleceğiniz için kaygı duymayın' yargısıyla uyum içinde kalmaya özellikle gayret sarf etmişlerdi.. Tanrı, 'kaygılanmayın' demiş olmakla, aslında, yarının gereksinimlerini düşünerek, hep bunun hazırlığı içinde kalarak Tanrı'nın ihmal edilmemesini istemekteydi.

Oysa İncillerin ruhu, kesin ve doğru bir şekilde yorumlanacak

olursa, 'kişi, kendi geleceğiyle belli sınırlar içinde ve doğru zamanda ilgilenmelidir' kanaatine varılabilir. Diğer taraftan, arıların halinin gözlenmesi nasihat edilmekte yardımseverlik içinde zamanın nasıl değerlendirildiği ve benzeri şekilde davranılması önerilerek dayanışma ruhunun güçlendirilmek istendiği, hemen fark edilmektedir. Bundan dolayı, ilahiyatçılar arasından, bir insanın, sonunda kazancı da bulacağı çalışmasında, yalnızca bu günün gereksinimlerini dikkate almaması, ne getireceği bilinmeyen yarını için de hazırlıklı olması gerektiği fikrine sahip olanlar da çıkmıştır." (McInerny R. 1992; 51-52)

Gereksinimlerini karşılamak zorunda bırakılan insanın, geleceğe karşı hep hazırlıklı olması hali, Thomas tarafından, basiretlilik olarak övülmüş olsa da, akla uygun sınırlar içinde tutulması gerektiği daima öngörülmüştür. Kısacası, kazanç için en küçük bir kaygı ya da tutku bile beslemeksizin, tamahkarlığa ve merhametsizliğe çıkan bütün kapıları daima kapalı tutarak, pencerelerden gelebilecek servete de karşı çıkılmaması gerektiği nasihatinde bulunulmuştur. (Robertson H.M. 1933; 62) Öyleyse, kendiliğinden gerçekleşen kazanç sonucu içinde çalışma meşru kılınmışken; kazanç galesiyle yarını düşünmenin veya zamanı planlamanın bir sonucu sayılan hesaba düşkünlük ve tamahkarlık, bencillik güdüsünün doyumunu olarak görülmüştür.

Geleceğin ihtiyaçlarının karşılanması maskesi altında, malın pazara sürülmeyip saklanmasına, talep artışıyla birlikte yığılan malların değer kazanmasına, asla müsamaha edilmemiştir. (Troeltsch E. 1981; 109) Özellikle de, daha iyi bir toplumsal konum elde etmek uğruna, aşırı derecede çalışılması, Thomist toplumsal ahlak tarafından asla hoşgörüle karşılanmamış; herkesin dünyaya gelişle birlikte bulduğu toplumsal statü içinde kalınmasının gerekliliğine inanılmıştır.

"Toplumsal statünün değişmezliğini öngören Thomizmin hoşgörüsüzlüğü ve sertliği Gaetano'nun yorumlarıyla yumuşatılmıştır. Tanrı tarafından bahşedilen olağanüstü yeteneklerini ve becerilerini işinde kullanabilen bir kimsenin, tamahkarlık ruhuna sahip olmasa ve kazanç emelini taşımasa dahi, servet artışı sonucuyla karşılaşmış olması meşru görülmüş, bireyin gayretiyle karşılaştığı bu sonuçlara uygun şekilde bir statü elde edilmesi hoş karşılanmıştır." (Troeltsch E. 1981; 114)

Tamahkarlık göstermeden ve kazanç galesi taşımadan yarının düşünülerek yeltenilen işler hoş karşılanmaya başlanmış, arzu edilmeksizin kendiliğinden gelen servet artışları da meşru görülmüştür. Kişinin kendi geleceği hakkında kaygıya kapılarak tasarrufta bulunması, ihtiyaç fazlası ürününü gelecekteki kendi ihtiyaçlarını karşılamak için saklaması gibi değerlendirilmiş, sessiz kalınarak meşru görülmüştür. (Troeltsch E. 1981;

115) Böylece, öngörülen iman sınırları içinde kalan ve asla tamahkarlık güdüsünü uyandırarak tatmin etme yolunda kendini heba etmeyen, dürüst ve çalışkan bir kimsenin, hiç arzu etmediği halde, işinden kazançlı çıkmasında ve iyelik artışında bulunmasında, sakınca görülmemiştir. Zira böyle bir durumda, kazanç, eylemin hedefi değildir, kendi gereksinimlerini karşılamak emeliyle çalışan bir kimsenin uğradığı tesadüfi bir sonuçtur. Yeterli bir düzeyde kazanç sağlanan bu eylemde, ihtiyaçların kanaatkarlık sınırı ile fazla ürünün dağıtılması gayesinden sapılmış olursa dahi, kazanç hedef değil bir araç durumundadır.

GÜNAHKARLIĞIN KATOLİK YORUMU BİR TAMAHKARLIK OLARAK KAZANÇ GÜDÜSÜ

Kazanç kelimesi en geniş anlamıyla dikkate alınacak olunursa, gerçekten de, diğer insanların hallerinin ne olduğuna asla önem vermeksizin, istenilen fiyatı ödeyene malı teslim etme gayesi güdüldüğünden, diyebiliriz ki, merhamet asla kazanca tesir edemez ve kazanç duygusu asla merhameti barındıramaz. (Roover R. , 1974; 92) Helal kılınmış kazanç, insanın bir tesadüf eseri sahipsiz bir define bulması ya da vasiyetle kendisine yüklü bir iyeliğin kalması sonucunda istisnai ve hiç beklenmeyen bir servete sahip olması gibi düşünülmüş; ticaretteki veya işindeki kazancı da, bu nedenle tasarlanmış ve bir hesap sonucu değil de, rastlantısal bir umursamazlık içinde gerçekleşmiş bir kısmet olarak değerlendirilmiştir. Çalışan insanlar, bu tesadüfi kazanç umursamazlığı içinde, dünyevi uğraşlarında servet elde etseler iflasa da uğrasalar, tam bir nasip kısmet imanı altında, Tanrı'ya şükretmekle yükümlü kılınmışlardır.

“Paul’ün uyardığı gibi, ‘Tanrı’nın iradesi şudur, kardeşine tecavüz ve gaddarlık etme’ sözü, çalışmanın temel şartı haline getirilmiştir. Yine de, Orta çağ katolikliğinin kazanca ve dünyevi etkinliğe yönelik ilkeleri, ticarete karşı beslediği nefret ve tikslenme hislerine dayalıdır. Bu gün bile katolikler bu ilkelerinden bir kısmını hala korumakta, bir kısmını ise tamamıyla terk etmiş gözükmektedir. Üretimle ilgili çok daha fazla kesin ve doğru bilgiye sahip olunduğu halde, tacir hakkında derin kuşkular beslenmekte ve çok uzunca bir zaman borçlunun sırtından geçinen bir parazit olarak değerlendirilmektedir.

Günümüzde bile tamamıyla ortadan kalkmamış olan hayati tehlike içinde bulunan tacirin, bir başkasının ürününü alıp satarak da olsa yürüttüğü faaliyeti sırasında tehlikelerle yüz yüze geldiği; skolastiklerce olduğu kadar, modern yazarların bazıları tarafından da benimsenilen bir görüştür. Ticari ilişkiler tarafından tehdit edilen saf ve iman dolu tutumlar, katoliklikte, ihtiyaç karşılama gayesinin kurtuluş hizmetini engelleyen doğal

işlevlerdeki yararlılığı reddedilerek, merhametin ve cömertliğin korunabileceği, duygusuna kapılmıştır.” (Roover R. , 1974; 96-98)

Dünyevi asketikizmde, kurtuluş uğruna çaba göstermek bir insanın temel ilgisi haline geldiğinden, ezeli mutluluk düşüyle merhametli ve diğerkâm davranmak esas alındığından; hesaba düşkün bir pıntılık içinde verdiği karşılığını alma eğiliminden nefret edilmektedir. İnsanlığın kazanç emelinden ve biriktirme duygusundan bir yarar sağlayamayacağı kanaati edinilerek, hesapçı değerlendirmenin terk edilmesi istenmektedir. (Sombart W. 1967; 172)

Orta çağ katolikliğinin ticarete ve hesapçılığa karşı beslediği nefret dolu önyargıları, plansızlık ve verimsizlik temeline dayanması nedeniyle, günümüze gelinceye kadar, çoktan bir yok olma sürecine girmiştir. (Roover R. , 1974; 104) Halbuki servet kazanmanın bir aracı haline getirilen ticarete yeltenmek, günü saatleri bölerek çalışmayı bir düzen altına almak, geleceğe yönelik hedefleri tasarlamak; hayatın kurallarını oluşturan bir kavram olarak hesapçılığın ve plancılığın çalışmadaki kalıcı işlevini devam ettirmiştir. Bu zihniyet değişiminde, yegane nihai hedef olarak kabul edilen ruhani iyiliğe ulaşılmasında mesleki faaliyeti çetin bir takva yolu haline getiren reform ahlakının çok önemli rolleri olmuş; çalışkanlık ve dakiklik, sadelik ve tutumluluk kadar, hesaba dayanırlılık ve geleceği kuşatan tasarımcılık da Tanrı katındaki seçilmişliğin en önemli araçlarından biri olarak görülmeye başlanmıştır.

Başkasının ürününden menfaat sağlamak olarak gördükleri ticari çabayı hakir gören ve hırsızlıktan farksız bulan katolikler, ticari kazancı, tüccarın emeğinin karşılığı ücret olarak görmüş ve bu seviyesiyle sınırlandırmıştır. Ticari kazancı rençberin ücreti olarak gören katolikler için, tüccarın kendisi de ücretli bir işçiden farksızdır. Tüccarın kazancını yol zahmetinin bedeliyle sınırlamak maksadıyla, adil fiyat öğretisine dayalı olarak faiz yasağını getirmişler, gelecek kaygısıyla tasarrufta bulunmayı ve mal yığmayı dahi hor görmüşlerdir. (Tawney R.H. 1980; 53) Tek bir nedenle, orta çağ ekonomisinin ahlak ve hukuk nizamının temeli haline getirilen adil fiyatı geçersiz kılar endişesiyle, borçlanmalarda fazladan para alınmasına veya vadeli satışlarda yüksek fiyat istenilmesine şiddetle karşı çıkmıştır.

Böylece, Katolik yazarlar, ticari işlerde adil fiyata uyulmasını şart koşmuşlar, ürünlerin birini diğeriyle karıştırılmasını kesin olarak yasaklamışlar, yanlış tartıyı ve kutsal günlerde çalışmayı men etmişlerdir. Sözü edilen bu buyrukları, mal veya hizmetlerin değişimiyle ilgilenen herkese geçerli kılmışlar; aynı ilkeleri, işverenlerin çalışma koşullarını belirlerken ve ücretlerini ayarlarken gözetmelerini istemişlerdir. (Roover R.,

1974; 107) Bu durumda, adil fiyat temeli adil ücret uygulamasını da beraberinde getirmiş, değiştokuşta eşitlik adaletin temeli olarak uygulanmıştır. Alış veriflerde eşitliğe dayanan adaletin bu uygulananışı içinde, ekonomik hayatı ilgilendiren en ayrıntılı konularda dahi, ahlakın adil fiyat içeriğindeki bu en yüksek denetimi kurulmaya çalışılmıştır. (Sombart W. 1967; 174) Eşitliğe dayanan adalet anlayışından turetilen böyle bir ahlaki ilkenin, her sahada ve her ilişkide geçerli kılınmak istenmesi, katolik oğretinin büyük bir önem içeren bir başka ekonomik sorun olarak faizle, adil fiyat bakış açısına bağlı kalarak ilgilenilmesine yol açmıştır.

Bu konuyla ilgili olarak katolik yazarlar, kendilerini haklı çıkararak temel ifadelere İncillerdeki o çok iyi bilinen deyimlerle ulaşmış; Yunan felsefesinden aldıkları paranın verimsizliği ve değersizliği dışunceleriyle faiz karşıtı eğilimlerini pekiştirmiflerdir. (Roover R. , 1974; 113) Verilen borca mukabil faiz alınmasını, borç miktarını arttırması bir yana, tamahkarlık ruhunu galeyana getirmesi ve kardeşlik ilişkilerini yok etmesi nedeniyle gayri meşru kılmaşlardır.

Yine de orta çağın sonlarına doğru, bazı katolik ilahiyatçılar, faizin kardeşlik ilişkilerinde merhametten ve sevgiden eser bırakmadığı kabul edilse dahi, verdiği borçla tım parasını kaybetme tehlikesi ile yüz yüze gelen alacaklının, parasını peşinen tazmin ettirme hakkının bulunduğunu kabul etmişlerdir. (Ryn F.W. 1924; 201) Ücret ve fiyatları olduğu kadar borcu da verilen tutar ile sabit kılan, adil fiyat temeline ve paranın tazminine dayanan katolik oğreti, hiç bir değişikliğe uğratılmaksızın uygulanmak istenmiş; on sekizinci asra gelinceye kadar ahlak uzmanlarının neredeyse tamamı tarafından, ideal uygulama olarak benimsenmiştir. (Sombart W. 1967; 177)

Bütün insan ilişkilerinde ahlaklılığı garanti altına almak isteyen kimseler, özellikle de alış veriş ve borçlanma hakkında merhameti ve kardeşlik duygusunu hakim kılmak istediklerinden, yalnızca kişiler arasında geçen basit borçlanmalarda değil, fakat şirketler arası bağlantılarda da ekonomik hayatın zorunluluklarını hakların korunmasına göre bir düzen altına almayı gaye edinmişlerdir. (Tawney R.H. 1980; 56) Böylece, muhtemel zararların karşılanması yoluyla, borçlunun ve alacaklının haklarını güvence altına almakta buldukları çözüm, ahlaki ve ekonomik olduğu ölçüde rasyonelliğe de dayanmıştır.

Sorunun çözümünde giderek daha fazla rasyonelliğe öncelik tanınmaları, kazanç peşinde koşanları ekonomik olmaya özendirmiştir. Borçlanılan paradan kazanç sağlama olasılığının, çok küçük de olsa, başlangıçta dikkate alınmış olunması; sağlanılan kazanç artışının, alacaklıya pay verilmesinin de, adaletin bir gereği olarak görölmesi; katolik ruhun, ekonomiden ahlaki sorunlara gelinceye kadar her konuya hakim olmak

istediğini açıkça göstermektedir. (Tawney R.H. 1980; 54)

Borçlanmadaki rasyonel düşünceye rağmen, merhamet ile kardeşliğin ilkelerinin servetin edinilmesi ve kullanılması tarzında hakim kılma idealinden asla vazgeçilmemiş; tüm insanlar için iyi olan ve herkesin hakkını koruyan her uygulamanın adil ve uygun olduğu sonucuna varılmıştır. (Roover R. , 1974; 69) İnsanın daima ılımlı davranması ve şefkatli olması istenmiş, sahip olduklarını kullanırken asla aşırılığa ve tamahkarlığa kapılmaması şart koşulmuştur. Özellikle Thomas Aquinas'la birlikte bazı katolik ilahiyatçılar, tüccarın veya üreticinin, şimdiki durumunu karşılamak için tutumlu ve ölçülü davranmasında olduğu kadar, gelecekteki gereksinimlerini de önceden tahmin etmesinde ve kendisiyle alış veriş halinde olan kimselerin ihtiyaçlarını gidermesinde bir sakınca görmemişlerdir. Dürüst çalışma sonucunda kendiliğinden ortaya çıkan servet artışı, ancak komşusunun ihtiyaçlarının giderilmesi maksadında kullanılması koşuluyla, hoş karşılanabilir.

Yine de, uğraşı sonunda edinilen kazanç veya arttırılan servet, ancak komşu hakkının gözetilmesi koşuluyla hoş karşılandığı için; mal yığarak insanları bundan yoksun kılmak, para biriktirerek tamahkarlıkta bulunmak, kınanılan haller arasında yer almıştır. (Ryn F.W. 1924; 207) Fazla servetin kesinlikle fakirlerin gereksinimlerinin karşılanmasına adanması gerektiğinde ısrar edilmiştir. Bu nedenle, kişinin, gelecek kaygısıyla kendisi için tedarikte bulunması, yani ürün stok etmesi ahlak dışı olarak görüldüğü gibi; parasını muhtaçlardan sakınması ve biriktirmesi de, kınanılan haller arasında yer almıştır. Bu yönüyle katolik öğretinin oldukça irrasyonel bir tutum takındığı söylenebilir. Kişinin biriktirmek maksadıyla çalışması dahi, ahlak ve yasa dışı görülmüştür. (Roover R. , 1974; 72)

Fakat kendisinin olduğu kadar komşularının da gelecekteki gereksinimlerinin karşılanması kaygısına kapılarak, edindiği kazancını yalnızca işini genişletmede kullanılması, kendi konumunu olduğu kadar komşularının ve ülkesinin geleceğini daha iyi kılması emelini taşıması, meşru görülmüştür. (Ryn F.W. 1924; 211) Kârın sermayeye katılması ve ihtiyaçların herkesi kapsayarak daha üst bir seviyede karşılanması; katolik öğretinin eski ve yeni çözümlenmeleri içinde, ilahiyat doktorları ve papalık makamının danışmanları tarafından uygun ve gerekli görülmüştür.

Böylece, tasarruf konusunda bile, adaletin eşitliğe dayandığı ilkesi uygulanmak istenmiş, paranın kişisel ihtirasla elde etme tutkusuna karşı çıkılmış, malların olduğu kadar paranın da toplumsal maksatla kullanılması özendirilmiştir. Bütün maddi ve bedensel işlere ruhaniliğin hakim olması şart koşulduğundan, kişinin iyeliğini kendi çıkarına göre kullanmasına ve cimrilik ederek parasını kendisine saklamasına karşı çıkılmış; aşırılıktan

kaçınılması istenilen ılımlılığın pıntilikle asla bağdaşmadığı, kendisi için para veya mal yığılma adiliği gözler önüne serilerek, vurgulanmak istenmiştir. Savurganlığın içerdiği kibirlilik kadar, tamahkarlığın neden olduğu pıntiliğe de karşı çıkmıştır. Bütün bunların sonucunda, kişinin ekonomik her gayretinde üretken olması kadar, servet artışının sağlanmasını arzulaması ve işini genişletme kaygısını taşıması da hoş görülmüştür.

Katolik öğretide başlangıçta, kazanca ve dünyevi uğraşıya bu denli olumsuz ve yasaklayıcı bir tutum geliştirilmişken, adil fiyat temelinde faize ve mal biriktirmeye karşı bu kadar katı önlemler alınmışken (Cleary P. 1914; 59) birden bire tutum değiştirilmesinde, sermaye birikimine özendirici ve himaye edici politikalara rastlanılmasında; papalığın, toplanılan aidatlarla giderek paranın aktığı bir kaynak haline gelmesinin, bağışlar yoluyla kilisenin neredeyse en büyük toprak sahibi gücüne erişmesinin çok fazla payı olmuştur.

“Bütün bu sonuçları kim katoliklikle bağlantılı kılabilir? Papalığın Tolfa’daki şap madenlerini bizzat işletmesi bir yana, madencilik sanayinin kapitalist gelişmeyi uyaracak etkinlikte olması dolayısıyla; ussal ekonomik faaliyete doğrudan bir katkı sundukları, kabul edilebilir mi? Ayrıca, papalığın orta çağda yabancıları himaye edici yaklaşımı dolayısıyla, uluslar arası düzeyde kapitalizme olanak sağladığı görüşü haklılık kazanabilir mi? Yine, papalığın, tefecilik işinde bulunmaksızın kamu harcamalarına izin vermiş olmasıyla, finans kapitalizminin yükselmesinin önündeki engelleri yok ettiği düşünülebilir mi?

Borçlanma hakkını daraltıcı olmak yerine, tıpkı şirketlerin yaptığı gibi, borçlanma sözleşmelerinin bağıtlanması yoluyla, paranın gününde ödenmemesi, tümüyle yok olma tehlikesiyle karşılaşılması veya daha yüksek kazanç doğurması gibi nedenler yüzünden alacaklının haksızlığa uğramasının önlenmesi sağlandığından; katolikliğin, tröst ve finansal kaynakların birleşip kaynaşmasına bir yol hazırlamış olduğu da öne sürülebilir.

Üstelik neredeyse on altıncı yüzyıla gelinceye kadar sınırlarında inanç birliğine kavuşmuş olmasıyla katoliklik, pazarın geniş bir kapsamda birleştirilmesini ve orta çağlar boyunca kutsal Roma İmparatorluğunun batıdaki yeniden doğuşuna katkı sunarak siyasal birliğin yeniden oluşmasını sağlamasıyla; haçlı seferleri zamanında da, Akdeniz birliğinin gerçekleştirilmesi emeliyle, kaybedilen Avrupa gücünün yeniden elde edilmesini mümkün kılmasıyla; modern çağlardaki misyonerlik faaliyetleri sırasında da, koloni politikasını artan bu gelişme sürecine hazırlamasıyla; papalığın, kapitalist eğilimi oluşturduğu ve güçlü kıldığı, açlıkla söylenebilir.

Bu irdelememiz sırasında, günün birinde her biri birer banker haline gelecek olan, pazarda iş yapmaya hevesli kimseleri; orta çağın manastır rahiplerinin ile kent piskoposlarının kendi manastırlarında ve kentlerinde himaye ettikleri, asla unutulmaması gereken bir yaklaşımdır.” (Ryn F.W. 1924; 225-227)

Evrensel kilise birliği yapılanmasıyla, bütün Avrupa ülkelerinden toplanılan parasal kaynakları büyük tefecilerin kullanmasına sunarak düzenli faiz geliri (annuity) elde etmesiyle, halkın arasından seçtiği tahsildarlarıyla bir finans kesiminin oluşmasına yol açmasıyla; papalığın, ussal ekonomik etkinliğe olumlu bir ortam hazırladığı pek yadsınılamaz. (Cleary P. 1914; 61) Yine de, papalık uygulamalarında konu, teknik iyeliklere geldiğinde, son derece olumsuz bir tutum sergilediği, dikkatlerden kaçmamaktadır.

SONUÇ

Orta çağlar boyunca, kamu kurumlarının ekonomik hayatı doğrudan müdahale etmesinin desteklenmesi nedeniyle, bireysel etkinlik tam bir denetim altına alınmış, böylelikle bir bütün olarak toplumun çıkarları daima gözetilmek istenmiştir. Orta çağlardan kalma lonca sisteminin çalışma hayatı üzerindeki kesin hakimiyeti boyunca, katolikler kilisenin vaazlarından başka bir ses işitmemişler, ekonomik hayattaki ilerleyici gelişmeleri asla meşru bulmamışlardır.

“Her hususta bütün değerlerin neden olduğu tutumsal içerik kazandığında, katolikliğin kesinlikle kapitalizme karşı olduğu, araçlarıyla ve hedefleriyle kapitalist gidişatı asla onaylamadığı, sonuçlarına ulaşılır. Katolik önceki gibi katolik olarak kaldığı sürece, içinde bulunduğumuz bir tarzdaki toplumu kabul etmeye pek yanaşmamaktadır. Bu nedenle, kapitalizm ile katoliklik arasındaki zıtlığın nereden kaynaklandığını, topluma hakim olan diğer sembollerle nasıl çeliştiğini, anlamak hiç de zor olmayacaktır.

Burada bir tek şeyi yinelemekle yetineceğiz: bu da, kapitaliste özgü kazanç ideallerinin katolik ilahiyatçı ve kilise hukukçuları tarafından asla onaylanmamış ve özendirilmemiş olduğudur. Aylık faiz geliri de elde etmiş olsa da, faiz karşılığı borç almış olsa da; Papalığın, kazanç maksatlı dünyevi uğraşmayı kamksamayacağı, hele mesleki etkinliği bir ibadet olarak hazmedemeyeceği, işteki kazanç ve başarıları da Tanrı hoşnutluğunun birer kanıtı olarak görmeyeceği, gayet kesindir.

Hangi Papa, dürüstlük ve iyahlaklılık içeriğinde de olsa, insana hizmet etme emelinin yanında kazanç maksadını da taşıyan sürekli mesleki etkinliğin, aşai rabbani ayininin yerini almasına razı olabilir? Elbette ki, hiç birisi! İşte temel sorun budur.” (Roover R. , 1974; 9)

Katolik yaşam felsefesi, papalığın bazı uygulamalarının kapitalist gelişmeye katkı sunduğu bir gerçekse de, hemen her yönüyle kapitalist oluşumla tam bir çelişki içindedir. Kapitalist gelişmenin doğasıyla ilgili, Katoliklerin kendi aralarında yoğun bir münakaşa içinde oldukları öne sürülse dahi; Katoliklerin büyük bir kısmının, kapitalizmin zaferiyle asla ilgili olmadıkları da bir gerçektir.

KAYNAKLAR

- BLAUG M. 1991 : St.Thomas Aquinas (1225-1274) , E.Elgar , New York
CLEARY P. 1914 : The Church and Usury : An Essay on Some Historical and Theological Aspects of Money-Lending , M H Gill , Dublin
HENGEL M. 1974 : Property and riches in the early church : aspects of a social history of early Christianity , Fortress Press , Philadelphia
LARSON M. A. 1980 : The Essene-Christian faith : a study in the sources of Western religion , New York : Philosophical Library
McINERNY R. 1992 : Aquinas On Human Action : A Theory Of Practice, D.C. : Catholic University of America Press, , Washington
MORINO C. 1969 : Church and state in the teaching of St. Ambrose , Catholic University of America Press, Washington
MUMHY F.X. 1952 : A monument to Saint Jerome; essays on some aspects of his life, works, and influence, Cardinal Tisserant Publ. , New York, Sheed & Ward
O'BRIEN G. 1967 : An Essay On Medieval Economic Teaching , New York
PARKS T. 2005 : Medici Money : Banking , Metaphysics and Art in Fifteenth Century Florance , W.W.Norton , New York
ROBERTSON H.M. 1933 : Aspects of the Rise of Economic Individualism , Cambridge
ROOVER R. , 1974 : Business banking, and economic thought in late medieval and early modern Europe , University of Chicago Press, Chicago 383 syf
SOMBART W. 1967 : The Quintessence of Capitalism , Howard Fertig New York
RYN F.W. 1924 : Usury and Usury Laws , Houghton Mifflin Company , Boston
TAWNEY R.H. 1980 : Religion and the Rise of Capitalism London
TROELTSCH E. 1981 : The Social Teaching of the Christian Churches , Chicago